

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΑΔΗΛΕΥΤΑΒΕΙΑ

Ἡ ιερότης τοῦ προσώπου ὡς ἐκ τῶν προλε-
χθέντων καταδηλοῦται, εἶνε ἀρχὴ ἣν οὐδέποτε
πρέπει νὰ λησμονῶμεν. Ἡ ἀνθρωπότης βραδέως
μὲν ἀλλ' ὀριστικώτατα ἐδιδάχθη ὅτι τὸ μὴ φο-
νεύειν τοὺς ὁμοίους ἡμῶν ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ
ἀκατανικήτου ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως.
Ἐνόησεν ὅτι ἡ αὐτοσυντήρησις ἐπιτυγχάνεται διὰ
τῆς ἀλλοσυντηρήσεως. Τὸ ἀπλούστατον τοῦτο
δίδαγμα ἀπήτησεν αἰῶνας αἰώνων ὅπως ἐντυπωθῆ
εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ
εἴπωμεν ὅτι ἀκόμη ἐνετυπώθη ἐντελέστατα.
Ὅ,τι μόνον ὑπολείπεται εἶνε νὰ διδαχθῶμεν ὅτι
πράγματι ἡ ἀλλοσυντήρησις δὲν εἶνε μέσον αὐτο-
συντηρήσεως. Θὰ ἀπετόλμων νὰ εἴπω ὅτι τὸ ἐν-
στικτον τοῦτο λειτουργεῖ μᾶλλον χάριν τῶν

ἄλλων (τῶν ὄλων) ἢ χάριν τῶν αἰσθανομένων αὐτό, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ὁ σκοπός του ἐκπληροῦται ὄχι ἐὰν ἐρχώμεθα εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἀλλήλους ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐὰν συμπράττωμεν πρὸς συντήρησιν ἀλλήλων. Ἡ αὐτοσυντήρησις δὲν εἶνε τὸ μόνον ἀκατανίκητον ἐνστικτον. Τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτευλαβείας εἶνε οὐχ' ἥσσον ἰσχυρόν. Ὅπως ἐκεῖνο ἐνεκα τῆς ἀμαθίας ἡμῶν, ἐγένετο πηγὴ ἀθλιότητος, οὕτω καὶ τοῦτο παραγνωριζόμενον εἶνε πηγὴ βαρβρότητος. Ἐὰν εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτευλαβείας ἐφηρμόζομεν τὸ ἀποκτηθὲν ὡς πρὸς τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως δίδαγμα θὰ ἐβλέπομεν ὅτι τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτευλαβείας ἱκανοποιεῖται ὡς ἄριστα ἐὰν εὐλαβούμεθα τοὺς ἄλλους. Καὶ ἐνταῦθα ἔχω τὴν αὐτὴν παρατήρησιν νὰ κάμω ὅτι ἂν καὶ πιστεύω ὅτι χάριν τῶν ἄλλων (τῶν ὄλων) λειτουργεῖ ἢ αὐτευλάβεια μᾶλλον ἢ χάριν τοῦ αἰσθανομένου τὸ ἐνστικτον αὐτῆς, φρονῶ ὅτι ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐνθυμούμεθα ὅτι ὁ τιμῶν τοὺς ἄλλους τιμᾷ ἑαυτὸν

ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἀμύνεται ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ. Ὁ ἄγριος τάσσει πρῶτον καὶ μόνον τὴν συντήρησιν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, ὁ ἡμιἄγριος ἐνδιαφέρεται κατὰ δεύτερον λόγον καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀλλ' ὁ ἡμερωθεὶς τάσσει πρῶτον τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Ἡ αὐτευθλία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἡμερωθέντος ἀλλὰ μὴπω προβιθασθέντος εἰς βαθμὸν ἡμερώσεως ἐπιτρέποντα αὐτῷ νὰ τιμᾷ τοὺς ἄλλους. Τὸν ἀνώτερον τοῦτον βαθμὸν ἡδυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἀνθρωπισμὸν πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τοῦ πολιτισμοῦ, καίτοι ὁ ὅρισμός τοῦ ἀνθρωπισμοῦ περιλαμβάνει καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Ἄλλ' ἡ μελέτη τῶν νόμων τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τῆς αὐτευθλίας δὲν κέκτηται μόνον κοινωνιολογικὴν ἀξίαν. Ἡ σύστασις ἐντελοῦς κοινωνίας δὲν εἶνε ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μέσον δέον νὰ θεωρηθῆ. Πράγματι οὐδὲν ἐν τῷ σύμπαντι εἶνε τελικὸς σκοπὸς ἀλλ' ἕκαστον μέσον εἶνε σκοπὸς καὶ ἕκαστος σκοπὸς μέσον. Μέχρις οὗ ἐπιτευχθῆ ἡ σύστασις κοινωνίας, δυ-

νάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ὡς σκοπὸν, ἀλλ' ὑπάρχει ἐπέκεινα αὐτῆς ὀρίζων ὃν τότε θὰ ἴδωμεν καὶ θὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὡς σκοπὸν ἐφεξῆς. Ὁ ἀνώτατος ὀρίζων ὃν θυνάμεθα νὰ διαισθανθῶμεν εἶνε ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν συστήσωμεν κοινωνίαν θὰ ἀναπτυχθῆ τὸ ἐνστικτὸν τῆς αὐτεξελίξεως καὶ θὰ συμῆρη νὰ γνωρίζωμεν ὅτι θὰ ἐξελίσση σὺς ἑαυτὸν ὡς ἄριστα ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐξελίξεως τῶν ὁμοίων του. Ἐν ἄλλαις λέξεσι πάντα τὰ ἐνστικτα ἐκάστου ἐδόθησαν χάριν ἐκάστου καὶ οὐχὶ ἀπλῶς χάριν τοῦ αἰσθανομένου αὐτὰ ἀτόμου. Ἐδόθησαν χάριν τοῦ προσώπου οὐχὶ χάριν τοῦ ἀτόμου. Ἐδόθησαν χάριν τῆς ψυχῆς οὐχὶ χάριν τοῦ σώματος. Ἡ ψυχὴ εἶνε τὸ μόνον ἐν τῷ κόσμῳ πρόσωπον, καί, ἐφ' ὅσον εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ διαισθανθῶμεν, τὸ σύμπαν ὑπάρχει μόνον καὶ μόνον χάριν καὶ πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς ψυχῆς. Αὕτη εἶνε καὶ ἡ ἐννοία τοῦ πατριωτισμοῦ ὃν ἡ ἀμάθεια μετεμόρφωσεν εἰς αἰσθημα διεθνοῦς μίσους, τοῦτέστιν ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀντίθετον τῆς ἐννοίας του. Πατριωτισμὸς εἶνε τὸ

βλέπειν εἰς ἕκαστον τῶν ὁμοίων μας τὸ ἴδιον
ἡμῶν πρόσωπον, σέβασθαι μάλιστα καὶ τιμᾶν
αὐτὸ κατὰ πρῶτον λόγον, ζῆν ὑπὲρ τοῦ προσώπου
ἐκάστου. Πατριωτισμὸς εἶνε ὁ ἀλτρουϊσμὸς ὁ θέ-
των τὸ συμφέρον τῶν ὅλων ὑπεράνω τοῦ συμ-
φέροντος τῶν ἐλίγων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ἐν τούτῳ προσέτι κεῖται καὶ ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς, ἵνα μεταχειρισθῶ φράσιν ἀφ' ἧς ἡ θεολογία καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ παρεννοήσεις ἀφῆρσαν πᾶσαν ἔννοιαν· ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἱερεὺς ἀδυνατῶν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληγορίας δι' ἧς ὁ διαισθανόμενος τὴν ἀλήθειαν πάντοτε ἐκφράζεται, συνέλαβε καὶ παρουσίασεν ἡμῖν ἰδέαν περὶ ψυχικῆς σωτηρίας, ἀκατανόητον ὅσω καὶ τερατώδη, ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ χυθῆ ἄθῳον καὶ θεῖον αἷμα ἵνα σωθῶσι ψυχαὶ ἔνοχοι. Ἄν ἡ Ἐκκλησία ἐματαίωσε τὴν περὶ συναδελφώσεως τοῦ κόσμου ἀποστολήν της, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μεταξύ ἱερέως καὶ προφήτου ἐπικρατοῦσαν διάστασιν καὶ ἀντίθεσιν : ὁ προφήτης ἐκφράζεται δι' ἀλληγορίας ὁ ἱερεὺς ἐκλαμβάνει τὴν ἀλληγορίαν ἀντὶ τῆς

ἀληθείας καὶ ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ νέκρωσις τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας τότε μόνον ἠδύνατο νὰ ἐκπληρωθῇ ὅταν ὁ ἱερεὺς ἤθελεν καταστῆ ἱκανὸς νὰ διακρίνη τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἀπὸ τῆς ἀλληγορίας αὐτῆς, ὅταν ἀντὶ νὰ προσκολλᾶται εἰς τὸ ἔξω, προσέχει τὸν νοῦν εἰς τὸ ἔνδον, ὅταν ἀπεκδέχεται φῶς καὶ γνῶσιν οὐχὶ ἀπὸ τῆς παραδόσεως καὶ τῶν τύπων ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐνδοτάτου ἐκείνου στοιχείου τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως ὅπερ ἀποτελεῖ πηγὴν ζωῆς, ἀγάπης καὶ ἁρμονίας. Ὅτε ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ παρελθόντι ἔσχε τὴν κολοσσαίαν δύναμιν νὰ προσελκύσῃ τὸν κόσμον, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀντὶ ἄρτου λίθους. Δὲν κατώρθωσε νὰ θεμελιώσῃ εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εὐδοκίαν ἐν τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῇ ἐντολήν. Ἀντὶ ζωῆς, ἀγάπης καὶ ἁρμονίας, ἐπετράπη νὰ ἐπικρατήσωσι μάχαιρα, μῖσος καὶ διχόνοια· ἐπετράπη ν' ἀναστηλωθῇ ἡ λατρεία τῶν εἰδώλων ἀντὶ τῆς λατρείας τοῦ πνεύματος. Τούτου ἕνεκα ἀφηρέθη ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀποστολή τῆς συναδελφώσεως τοῦ κόσμου ἵνα προκύψῃ νέα

τις δύναμις ἰκανὴ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἰδεῶδες τοῦτο· ὅτι ἡ νέα δύναμις εἶνε ἐπὶ θύραις μέλλουσα ν' ἀναγνωρισθῇ, δῆλον καθίσταται παντὶ ὅστις μελετᾷ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς καὶ γνωρίζει ὅτι τὰ πολύτιμα στοιχεῖα ἐκάστου ἔθνους ἔχουσι κοινὸν συμφέρον ἐνώσεως καὶ σχηματισμοῦ ἀληθοῦς διεθνοῦς Ἐκκλησίας ἐρειδομένης ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Αὕτη εἶνε ἡ ἀληθῶς ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. Ὄταν αὕτη ἐπικρατήσῃ τότε ἡ μάχαιρα θὰ παύσῃ κτυπῶσα, τότε τὸ μῖσος θὰ σβεσθῇ καὶ ἡ διχόνοια θὰ μετατραπῇ εἰς ἀρμονίαν. Τότε ἀντὶ τῆς εἰδωλολατρείας θ' ἀναλάμψῃ ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης καὶ θὰ καταστῇ σεβαστὴ ἡ ζωὴ ἔστω καὶ ἐν τῷ ταπεινοτάτῳ τῶν ἐμψύχων ὄντων ἐκπροσωπούμενη. Τὰ εἰδωλα τῆς κατωτάτης ζώνης μὴ εὐρίσκοντα τροφὴν ἐν τῷ χάριν δῆθεν τῶν χρειῶν ἡμῶν χυνομένῳ αἵματι θὰ ἐξατμισθῶσι καὶ θὰ παύσωσιν ἐνοχλοῦντα καὶ πειράζοντα ἡμᾶς. Οὕτω ἡ σωτηρία καὶ ἐξέλιξις τῆς ψυχῆς ἐπιτευχθήσεται διότι οὕτω καὶ μόνον δύναται τις νὰ ἐπι-

κοινωνῆ πρὸς τὸν ἐνδότερον Φοῖβον τὸν ταχθέντα ὅπως φωτίζῃ καὶ θερμαίνῃ ἕκαστον ἐξ ἡμῶν. Ἄλλὰ τὸ πρῶτον καὶ ἀπαραίτητον βῆμα εἶνε ἡ ἐγκατάλειψις τῆς κρεοφαγίας δι' ἧς τρέφεται ὄχι ὁ ἐσωτερικὸς λυχνος ἀλλὰ τὸ ἐν ἡμῖν πνεῦμα τοῦ περιορισμοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως ὅπερ δάκνει τὴν Διαίθησιν καὶ μειοῖ τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπὸ τοῦ κρέατος ἀποχὴ εἶνε ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀγούσης ὁδοῦ.